מאימתי פרק ראשון תענית

ה.

מסורת הש"ס

רבא אמר כיון שהתחיל שוב אינו פוסק. כלומר כיון שהתחיל (ב) אחרונים שוב אינו פוסק וכן הפסק: **יורה** במרחשון הוא. פי' אחרא דכתיב ויורד לכם גשם מורה ומלקוש כקמיך אכל ביורה מורה דבמרחשון:

ובחזירתו אוכל חזיז מן התלם יבו'. וקשיא הא דקאמר לעיל נמצא הגדילה בשנה מדשים גדילה באחד עשר יום הוה ליה למימר גדילה בתליסר (ג) וב"י"ל יומי שהרי מיד מתחלת ליגדל ושמא י"ל דלכל המאוחרת שנזרעה בשלישית קאמר נמצא גדילה בי"ח יום ול"ע: **לא אבוא בעיר.** פירוש בעיר ר"ל בעיר ממש וי"מ פשטיה דקרא בעיר בשנאה כלומר לא אכוא בשנאה ועיר הוי ל' שנאה כמו ומלאו פני תבל עריס (ישעיה יד): ומי

רבא אמר כיון שהתחיל שוב אינו פוסק, כלומר כיון שהתחיל ביום ראשון של (ד) אחרונים שוב אינו פוסק וכן הפסק: **יורה** במרחשון הוא. פי' אחרא דכתיב ויורד לכם גשם מורה ומלקוש כקמיך אכל ביורה מורה דבמרחשון:

ובחזירתו אוכל חזיז מן התלם יבו'. וקשיא הא דקאמר לעיל נמצא הגדילה בשנה מדשים גדילה באחד עשר יום הוה ליה למימר גדילה בתליסר (ג) וב"י"ל יומי שהרי מיד מתחלת ליגדל ושמא י"ל דלכל המאוחרת שנזרעה בשלישית קאמר נמצא גדילה בי"ח יום ול"ע: **לא אבוא בעיר.** פירוש בעיר ר"ל בעיר ממש וי"מ פשטיה דקרא בעיר בשנאה כלומר לא אכוא בשנאה ועיר הוי ל' שנאה כמו ומלאו פני תבל עריס (ישעיה יד): ומי

רבא אמר כיון שהתחיל שוב אינו פוסק וכן אמר רב ששת כיון שהתחיל שוב אינו פוסק ואף רב הדר ביה דאמר רב חננאל אמר רב מונה עשרים ואחד יום כדרך שמונה עשרה ימים מר"ה עד יוה"כ [1]ומתחיל וכיון שהתחיל שוב אינו פוסק [2]והלכתא כיון שהתחיל שוב אינו פוסק: מתני' [3]עד מתי שואלין את הגשמים ר' יהודה אומר עד שיעבור הפסח ר' [3]מאיר אומר עד שיצא ניסן שנאמר [4]ויורד לכם גשם יורה ומלקוש בראשון: גמ' א"ל רב נחמן לר' יצחק יורה בניסן (ה) יורה במרחשון הוא [5](דתנן) [6]יורה במרחשון ומלקוש בניסן א"ל הכי אמר רבי יוחנן בימי יואל בן פתואל נתקיים מקרא זה דכתיב ביה [2]יתר הגזם אכל הארבה וגו' אותה שנה יצא אדר ולא ירדו גשמים ירדה להם רביעה ראשונה באחד בניסן אמר להם נביא לישראל צאו וזרעו אמרו לו מי שיש לו קב חטים או קבים שעורין יאכלנו ויחיה או יזרענו וימות אמר להם אעפ"כ צאו וזרעו נעשה להם נס ונתגלה להם מה שבכתלין ומה שבחורי נמלים יצאו וזרעו שני ושלישי ורביעי וירדה להם רביעה שניה בחמשה בניסן הקריבו עומר בששה עשר בניסן נמצאת תבואה הגדילה בששה חדשים גדילה באחד עשר יום נמצא עומר הקרב מתבואה של ששה חדשים קרב מתבואה של אחד עשר יום ועל אותו הדור הוא אומר [3]הזורעים ברמעה ברנה יקצרו הלך ילך ובכה נושא משך הזרע וגו' מאי הלוך ילך ובכה נושא משך וגו' א"ר יהודה שור כשהוא חורש הולך ובוכה ובחזירתו אוכל חזיז מן התלם וזהו בא יבא ברנה מאי נושא אלומותיו א"ר חסדא ואמרי לה במתניתא תנא קנה זרת שיבולת זרתים א"ל רב נחמן לר' יצחק מאי דכתיב [4]כי קרא ה' לרעב וגם בא אל הארץ שבע שנים בהנך שבע שנים מאי אכול א"ל הכי אמר רבי יוחנן שנה ראשונה אכלו מה שבבתים שניה אכלו מה שבשדות שלישית בשר בהמה טהורה רביעית בשר בהמה טמאה חמישית בשר שקצים ורמשים ששית בשר בניהם ובנותיהם שביעית בשר זרועותיהם לקיים מה שנאמר [5]איש בשר זרועו יאכלו וא"ל רב נחמן לר' יצחק מאי דכתיב [6]בקרבך קדוש ולא אבוא בעיר משום דבקרבך קדוש לא אבוא בעיר א"ל הכי א"ר יוחנן אמר הקב"ה לא אבוא בירושלים של מעלה עד שאבוא לירושלים של מטה ומי איכא ירושלים למעלה אין דכתיב [7]ירושלים הבנויה כעיר שחוברה לה יחדיו וא"ל רב נחמן לר' יצחק מאי דכתיב [8]ובאחת יבערו ויכסלו מוסר הבלים עץ הוא א"ל הכי א"ר יוחנן אחת היא שמבערת רשעים בגיהנם מאי היא ע"ז כתיב הכא מוסר הבלים עץ הוא וכתיב התם [9]הבל המה מעשה תעתועים וא"ל רב נחמן לר' יצחק מ"ד [10]כי שתים רעות עשה עמי תרתין הוא דהוו עשרין [11]וארבע שביקא להו א"ל הכי א"ר יוחנן אחת שקולה כו: **הזורעים כדמעה ברנה יקצורו. שלא היה להן מה לאכול: **מאי הלך ילך ובכה.** אם לבני אדם כבר נאמר הזורעים כדמעה ברנה יקצורו אלא על השור הכתוב אומר: **בכליכם.** לאכול התלם: **ובחזירתו אוכל חזיז.** שאת מן התלם שזרעו בהליכתן שבשהות זורע מיד מתחלת ליגדל: **מאי בא יבוא ברנה נושא אלומותיו.** אם מפני התבואה שיש להם לאכול הרי כבר אמור ברנה יקצורו: **שבולת זרעים.** זהו גם גדול מה שאין כן דרך כל תבואה שהקנה פי שלשה וארבעה בשבולת: **כי קרא ה' לרעב.** בימי יהורם בן אחאב נאמר: **מה שבשדות.** שפירות ומה שנשתייר בשדות: **אכלו בשר בניהם.** מקלתם: **משום דבקרבך קדוש.** [12]שאתה מטיב מעשיך לא יבא הקב"ה בעיר: **לא אבא בירושלים כו'.** והכי קאמר עד שיהא בקרבך קדוש למטה דהיינו ירושלים לא אבוא בעיר שלמעלה: **ירושלים הבנויה כעיר שחוברה לה יחדיו.** ירושלים שלמטה תהא נמוכה כעיר שחוברה לה שהיא כיולת בה חבילתה ולוגמתה. מכלל דאיכא ירושלים אחרתי והיכן אם לא למעלה: **ובאחת יבערו ויכסלו מוסר הבלים עץ הוא.** אי לאו גזרה שוה היה משמע אטומים כעץ לקבל מוסר ולשון היו לוקין: **באחת.** עבירה שהן עושין יתבערו הבסילים רשעים: **עשרים** [13]**וארבעה שביקא להו.** בתמיה. בפרשת התשפוט (יחזקאל כב) כ"ד עבירות שעברו. ל"א שעברו על כ"ד ספרים: שקולה

כלומר, וכי הניחו בכ"ב ספרים (הנותרים) עבירה הכתובה בהם שלא עשו אותה. (ואני קבלנו מרבותינו, כי אילו הן כ"ד [חטאות] הסתון[מות בכאן הם הפס(ו)רשים בתלמוד ארץ ישראל פרק אילו שאין להם חלק) [7] יש מן החכמים המפ(ו)רשים שהיו אומרים כ"ד רעות אילו הן הנזכרות בהאי קרא, אותי עזבו מקור מים חיים, לחצוב להם, עובך את ה' אלהיך, רעתך, ומשובותיך, ולא פחדתי אליך, לא אעבור. עצה, זונה, נהפכת, נכתם עוגך, לא נטמאתי, דרכך בציא, אהבתי זרים, ואחריהם אלך, הובישו הם, [המה] מלכיהם, שריהם כהניהם, ונביאיהם, אומרים לעץ אבי אתה, לאבן את ולדתנו, כי פנו אלי עורף, מספר ערוך היו אלהיך. אלו כ"ד רעות. [ואנו קבלנו מרבותינו כי אילו הן כ"ד [חטאות] הסתו(מות בכאן הם המפ(ו)רשים בתלמוד ארץ ישראל בפרק אלו שאין להם חלק), אמר ר' יוחנן לא גלו ישראל עד שנעשה כ"ד כתות של מינים, שנאמר כן אדם שולח אני אותך וגו', אל הגוי המורד לא נאמר אלא הגוים המורדים. ומצאנו במדרש חזיה, א"ר יוחנן כ"ד חטאות הוכיח יחזקאל הנביא את ישראל בפרשת התשפוט את עיר הדמים, אלו דן, עיר שופכת דם, ועשתה גלולים, טמאת השם, רבת ההמומה, איש לזרועו היו בך למען שפוך דם, [8] אב ואם הקלו בך, לגר עשו בעושק בתוכך, יתום ואלמנה הונו בך, קדשי בזיה, ואת שבתותי חללת, אנשי רכיל היו בך, ואל ההרים (היו) [אכלו] בך, זמה עשו בתוכך, ערות אב גלה בך, טמאת הנדה (ענה) [ענו] בך, ואיש את אשת רעהו עשה תועבה, ואיש את כלתו טמא בזמה, ואיש את אחותו בת אביו ענה בך, שוחד לקחו בך, נשך ותרבית לקחת, ותבצענין) רעיך בעשק, ואותי שכחת נאם ה'. (ותבצענין) רעיך בעשק, ואותי שכחת נאם ה'. ועל כולם לא תחם אלא על הגזל, והנה הכיתי כפי אל הגזל, אשר עשית ועל דמן אשר היו בתוכך. היעמוד לבך אם תחזקנה ידיך לימים אשר אני עושה אותך אני ה' דברתי ועשיתי. והפיצותי אותך בגוים וזריתיך בארצות והתימותי טומאתך ממך. ונחלת בך לעיני (ה)גוים וידעת כי אני ה'. א' ליה הכי אמר ר' יוחנן, עבירה אחת שיש בה שתי רעות, ומאי ניהו ע"ז, שנאמר כי שתים רעות עשה עמי אותי עזבו, והלכו אל הגלולים, כי עברו עיי כתיים גו', עד דעמי המיר כבודו בלא יועיל.

מוסר השכל

רבא אמר כיון שהתחיל שוב אינו פוסק. כשמיני פסק שביעי שוב אינו פוסק: **הדר ביה.** ממאי דאמר פוסק: **מונה כ"א יום.** מראש השנה עד שמיני פסק שביעי של חג כדרך שמונה מר"ה עד יוה"כ י' ימים שמתחיל למנות מיום ראשון של ר"ה ומוכיר מכאן ואילך וחזו שמזכיר בשמיני פסק שביעי שהוא כ"ב שוב אינו פוסק. והא[1] דמתחילין אנו למנות מיום א' דהא דאנו עושין ב' ימים לאו משום פסק דשמא עיברו לאלול דהא אנן בקיאינן בקביעת דירחא אלא משום דמנהג אבותינו בידינו. ל"א מונה כ"א יום כדרך שמונה כו' כלומר אם עיברו אלול גם יתמוז מיום ראשון של ר"ה כ"א יום שסוף כן גם יצאלה בידו אלא כי אם כי (ב) ביום טוב שביעי יום נמצלת ערבה אלא מיום שמתחילין למנות עשרה ימים לעשות בעשירי יוה"כ יתחיל למנות באלו שכבר לא יטעה שיום הכפורים יום אחד לבד וידע מהיכן התחילו למנות לו וביום שכלין כ"ל (ג) דהיינו ביום טוב אחרון מתחיל להזכיר וכיון שהתחיל שוב אינו פוסק: **א"ל רב נחמן לרב יצחק יורה בניסן הוא.** דכתיב ויורד לכם גשם מורה ומלקוש בראשון כתמיה: **והא במרחשון הוא.** כתמיה לקמן (ד"ה ומלקוש) הוא: יורה ומלקוש מפרש לקמן[2]: **אמר ליה.** ודאי במרחשון הוא ומקרא זה בימי יואל בן פתואל נתקיים שיורה ומלקוש היה בראשון ע"י גם שהיה רעב שבע שנים דכתיב[3] כי קרא ה' לרעב וגם בא אל הארץ שבע שנים וכתיב יתר הגזם אכל הארבה וגו': הכי גרסינן **ולא ירדו גשמים.** ולא זרעו. רוב אדר לא גרסינן: **רביעה ראשונה.** התחלת גשמים. ולקמן (דף ו:) מפרש רביעה שמרביע את הארץ: **ולא זרעו וימות.** כרעב קודם שתגדל התבואה החדשה אלא יהיה לו מה יאכל: **נעשה להם נס כו'.** והיינו דכתיב ושלמתי לכם את השנים אשר אכל הארבה וגו'[4]: **נתגלה להם שבואה שבחורי נמלים ומה שבכתלים.** שאלרו העכברים: **יצאו וזרעו.** (ד) וזרעו מה שבידם: **שני.** בניסן ושלישי וכיוצא ומה שנאלא אכלו ולאחר שזרעו ירדו להם גשמים בה' בניסן והקריבו עומר בט"ז בניסן מאותה תבואה חדשה: **הגדילה בששה חדשים.** מתשרי ועד ניסן: **כי"א יום.** מחמשה בניסן עד ט"ז בו: **הזורעים כדמעה ברנה יקצורו.** שלא היה להן מה לאכול: **מאי הלך ילך ובכה.** אם לבני אדם כבר נאמר הזורעים כדמעה ברנה יקצורו אלא על השור הכתוב אומר: **בכליכם.** לאכול התלם: **ובחזירתו אוכל חזיז.** שאת מן התלם שזרעו בהליכתן שבשהות זורע מיד מתחלת ליגדל: **מאי בא יבוא ברנה נושא אלומותיו.** אם מפני התבואה שיש להם לאכול הרי כבר אמור ברנה יקצורו: **שבולת זרעים.** זהו גם גדול מה שאין כן דרך כל תבואה שהקנה פי שלשה וארבעה בשבולת: **כי קרא ה' לרעב.** בימי יהורם בן אחאב נאמר: **מה שבשדות.** שפירות ומה שנשתייר בשדות: **אכלו בשר בניהם.** מקלתם: **משום דבקרבך קדוש.** [5]שאתה מטיב מעשיך לא יבא הקב"ה בעיר: **לא אבא בירושלים כו'.** והכי קאמר עד שיהא בקרבך קדוש למטה דהיינו ירושלים לא אבוא בעיר שלמעלה: **ירושלים הבנויה כעיר שחוברה לה יחדיו.** ירושלים שלמטה תהא נמוכה כעיר שחוברה לה שהיא כיולת בה חבילתה ולוגמתה. מכלל דאיכא ירושלים אחרתי והיכן אם לא למעלה: **ובאחת יבערו ויכסלו מוסר הבלים עץ הוא.** אי לאו גזרה שוה היה משמע אטומים כעץ לקבל מוסר ולשון היו לוקין: **באחת.** עבירה שהן עושין יתבערו הבסילים רשעים: **עשרים** [6]**וארבעה שביקא להו.** בתמיה. בפרשת התשפוט (יחזקאל כב) כ"ד עבירות שעברו. ל"א שעברו על כ"ד ספרים: שקולה

עין משפט נר מצוה

יב א ב מיי' פ"ב מהל' תפלה הל' טו טוש"ע א"ח סימן קיד סעיף ג:

מוסף רש"י

עד מתי שואלין את הגשמים. נכוף ימות הגשמים, עד שיעבור הפסח. דלמיגין כל מולו שם מועד ומן טל ומטר (לעיל ד:).

רבינו חננאל

ישקלי', ואסקוה [מונה] כ"א יום מראש השנה ועד יום טוב האחרון של חג, (ומתחיל להזכיר ביום טוב האחרון), כדרך שמונה עשרה ימים מראש השנה ועד יום הכיפורים ומעשירי הוא יום הכפורים, ומתחיל להזכיר, וכיון שמתחיל שוב אינו פוסק, וכן הלכה. **מתני'** עד מתי שואלין את הגשמים כו'. ה) הא אסיק' לשמעתא כי שליח ציבור הוירד לפני התיבה ביום טוב הראשון של פסח מזכיר מריד הגשם ופוסק מלהזכיר, והוירד במוסף אינו מזכיר. ו) כיון שא"ר מאיר עד שיצא ניסן שנא' ויורד לכם גשם מורה ומלקוש בראשון, ואקשינן והא מורה במרחשון הוא ומלקוש בניסן, ושנינן בימי יואל בן פתואל ז) (ש"ס) [נאמרן מורה בניסן, שיצא אדר ולא ירדו גשמים, ור"ן] רביעה ראשונה] באחד בניסן, אמר להם הנביא צאו וזרעו, ונעשה להן נס ונתגלה להם החטים שאוגרין הנמלין בחורין ובכתלים ולקחו אותן וזרעו, וירדה להן רביעה שניה בחמשה בניסן, וצמחו זרעים והקריבו העומר ב"י בניסן. נמצאת הבואה [ה]גדילה כו' חדשים [גדילה] ב"י"א יום, על אותו דור נאמר הזורעים ברמעה ברנה יקצורו, השור שהיה בהליכתו הולך כמו בוכה, בחזירתו היה אוכל חזיז. כא יבא ברנה [נושא] אלומותיו, קנה זרת שבולת שתים. א' ליה רב נחמן לר' יצחק הא דכתיב כי קרא ה' לרעב וגו' אותן שבע שנים מאי אכול. א' ליה הכי א"ר יוחנן שנה ראשונה אכלו מה שבבתים שנייה אכלו מה שבשדות כו'. **ותוב בעא** מיניה, בקרבך קדוש ולא אבוא בעיר. א' ליה, הקב"ה בבטיח לישראל שאינו בא בירושלים של מעלה עד שיכנה להם ירושלם של מטה וישרה שכינתו הקדושה בקרבם. ותוב בעא מיניה מאי דכתי' ובאחת יבערו ויכסלו וגו'. אמר ליה אחת היא שמבערת הרשעים לגיהנם, ומאי ניהו עבודה זרה. **ותוב** בעא מיניה מאי דכתי' כי שתים רעות עשה עמי וגו', תרתי בלחוד הוא דעבדו כ"ב שביקא להו. יש מי שמפרש כי יש עבירה הכתובה בכ"ד ספרים, כלומר במקרא, (שלו) [כולו] שלא עשו אותה. ומנין כ"ד, שתים רעות הוי כתמה דמתמה, (שמפרש וכי יש עבירה הכתובה בכ"ד)

תורה אור השלם

1. ובני ציון גילו ושמחו ביי אלהיכם כי נתן לכם את המורה לצדקה ויורד לכם גשם מורה ומלקוש בראשון: יואל ב כג
2. יתר הגזם אכל הארבה ויתר הארבה אכל החיל ויתר החיל אכל החסיל: יואל א ד
3. הזרעים ברמעה ברנה יקצרו: תהלים קכו ה
4. ואלישע דבר אל האשה אשר החיה את בנה לאמור קומי ולכי את וביתך וגורי באשר תגורי כי קרא יי לרעב וגם בא אל הארץ שבע שנים: מלכים ב ח א
5. ויגזר על ימין ורעב ויאכל על שמאול ולא שבעו איש בשר זרעו יאכלו: ישעיהו ט יט
6. לא אעשה חרון אפי לא אשוב לשחת אפרים כי אל אנכי ולא איש בקרבך קדוש ולא אבוא בעיר: הושע יא ט
7. ירושלם הבנויה כעיר שחברה לה יחדיו: תהלים קכב ג
8. ובאחת יבערו ויכסלו מוסר הבלים עץ הוא: ירמיהו י ה
9. הבל המה מעשה תעתעים בעת פקדתם יאבדו: ירמיהו י טו
10. כי שתים רעות עשה עמי אתי עזבו מקור מים חיים לחצב להם בארות בארת נשברים אשר לא יכלו המים: ירמיהו ב יג

הגהות הב"ח

(ה) גם' יורה בניסן היא יורה במרחשון הוא: (ו) רש"י ד"ה מונה כו' אלא כי יכלים ביום שביעי יום כו' כל"ל ותיבת טוב נמחק: (ז) בא"ד הביעו ביו"ט אחרון. נ"ב כלומר עד ליל יו"ט ולא ליל יו"ט בכלל: (ח) ד"ה יאלו חזרו מה שבידם שני כל"ל והד"ה ותיבת חזרו נמחק: (ט) תוס' ד"ה רבא כו' ביום ראשון של שני ימים אחרונים שוב:

רבינו גרשום

ביון שהתחיל. לשאול במוסף דיום ראשון שוב אינו פוסק, אלא שואל בתפנה (בשחרית ובערבית) (בערבית) ובשחרית) ומוסף ובר. ואף רב הדר ביה. ואמר כיון שהתחיל שוב אינו פוסק, מגנה כ"א. בחשרי, דהיינו ראשון של אחרון, ויתחיל לשאול ושוב אינו פוסק, כדרך שמונה מר"ה ועד יוה"כ. יורה ומלקוש בראשון. האי ראשון היינו ניסן. בימי יואל נתקיים מקרא הזה. יורה בראשון, ולעולם יורה במרחשון הוא. שני ושלישי ורביעי. בניסן, נמצא הבואה שרגילה להתגדל בו' חדשים גדילה בי"א יום, מרביעי דניסן עד יום י"ד בו שמקריבין בו העומר. כשהשור הולך לזרוע בוכה. שרעב. מהו אלומותיו. דמשמע תרי, רקנה זרת ושיבולת שתי זרחות. אמר הקב"ה לא אכנס בירושלים של מעלה. דהכי משמע, עד שבקרבך קדוש שיכנה ירושלים למטה, לא אכנס לירושלים של מעלה. יחדיו. משמע תרי ירושלים. ומעלן דהאי אחת משמע ע"ז, כתיב הבא מוסר הבלים עץ הוא. עשרים וארבעה שביקא להו. כלומר, והלא עברו על עשרים וארבעה ספרים. ע"א, עשרים ושש עבירות כתיבי באותה פרשה התשפט התשפט.